

GEÇMİŞİN DENİZLERİNDEN GELEN BİR HALK: CHINCHORROLAR

Mumyalar bize geçmişten kalan uygarlıkları incelememiz için önemli kanıtlar sağlıyor. Bir zamanlar yaşamış olan insanların sessiz bir dinginlik içinde saklandığı mumyalar, yaşadıkları dönemin öykülerini günümüze taşıyor gibiler. Bugüne dek en çok bilinen mumyalar, Eski Mısır firavunlarına ya da soylu kişilere ait olan mumyalardı. Eski Mısırlılarınki kadar bilinmese de, Asya'da da bir mumyalama kültürü kayıtlara geçmişti. Bununla birlikte son yıllarda Güney Amerika'da yapılan yeni keşifler gösteriyor ki, bu yörenin mumyalarının tarihi çok daha eskilere dayanıyor. Kimileri Eski Mısır mumyalarından binlerce yıl daha yaşlı olan Güney Amerika mumyaları, bizlere yaşadıkları dönemden kesitler sunuyorlar.

Ünlü düşünür Lewis Mumford, "mezarlıklar dünyanın ilk kentleridir" diyordu. Bu bağlamda, mumyalar da bize geçmişten kalan ilk kentliler. Mumyalar üzerine çalışan kazıbilimciler, geçtiğimiz yüzyıldan başlayarak oldukça büyük verilere ulaştılar. Bir dönem yalnızca Eski Mısır uygarlığında rastlandığı düşünülen mumyaların başka bölgelerde de ortaya çıkmasıyla, mumyalamanın eski halklar arasında yaygın bir gelenek olduğu ortaya çıktı. Öyle ki, kimi kazıbilimciler sırf mumyalar üzerinde çalışmaya başladılar. Güney Amerika'da Şili'nin Peru sınırına yakın Arica bölgesindeki mumyalarsa herkesi şaşırtacaktı. Bölgede bulunan yüzlerce mumya burada gelişmiş bir mum-

yacılık uğraşı olduğunu gösteriyordu. Dünyanın en kuru bölgesi olan Atacama Çölü'yle Pasifik Okyanusu arasında kalan bölgede bulunan mumyalar, gerek bölgenin tarihiyle ilgili daha geniş bilgilere ulaşılması bakımından gerekse dünya tarihinin bilinenden daha eski zamanlarına ışık tutması bakımından, bir anda ünlenerek çeşitli çalışmalara konu oldular. Bu mumyaların varlığı neredeyse yüzyılın başından beri biliniyordu; oysa geçtiğimiz yıllarda başlatılan ayrıntılı çalışmalar bölgedeki mumyaların içinde 7800 yıldan daha yaşlı olanların varlığını gösterdi. Bu, onların Eski Mısır mumyalarından yaklaşık 3000 yıl daha yaşlı oldukları anlamına geliyordu.

Deniz Kıyısında Yaşayan Bir Halk: Chinchorro

Alman kazıbilimci Max Uhle, 1800'lerin sonu ve 1900'lerin başında Şili'nin batı sahilindeki Arica bölgesini kazarken binlerce mumyayla karşılaştı. Uhle'nin burada ortaya çıkardığı, geçimini balıkçılıkla sağlayan neolitik bir halktı. 1919 yılına gelindiğinde bölgedeki mumyaların çokluğu, Chinchorro adı verilen bu halkın geçmişine ait bilgileri açığa çıkarmaya başlamıştı. Eski Mısır'da ya da eski Asya uygarlıklarında yalnızca değer verilen kişilerin, devlet büyükleri ya da kralların mumyalanması geleneği vardı. Oysa Chinchorro yerlileri böyle bir ayırım yapmadan ölen herkesi mumyalamışlardı. Kilden yapılmış ve boyanmış, üzeri resimlerle süslenmiş binlerce kil kabın içinde ölen herkes orijinal yapısını koruyacak biçimde mumyalanmıştı. Kadınlar, çocuklar, hatta yaşama şansı bulamamış fetüsler bile mumyalanıp Chinchorroların arasındaki yerini almıştı. Max Uhle o dönemde onların en fazla 2000 yıllık bir geçmişe sahip olabileceklerini düşünüyordu. Birkaç yıl önce yapılan çalışmalar gösterdi ki, aslında bu gizemli halk Alman kazıbilimcinin öngördüğünden çok daha yaşlı. C-14 testi, mumyaların en yaşlısının 7800 yaşında olduğunu gösteriyordu. Bölgedeki iskeletlerin sayısı neredeyse yenden fıskırarak kadar çoktu. Fakat yerli halk uzun süre, kazı alanı dışında bulunan cesetleri yaklaşık 100 yıl önce

Peru'yla yapılan savaştan kalan cesetler olarak düşünmüştü. Şili'nin 1970'li yıllardan sonra geçirdiği karışık dönemlerdeyse Chinchorro mumyaları neredeyse unutulmuştu.

Son yıllarda başlatılan çalışmalarla bugün Chinchorro halkı hakkında daha çok şey biliyoruz. Arica bölgesinde, denize dökülen bir ırmağın vadisinde yaşamaya başlayan halk geçimini balıkçılıkla sağlıyordu. O dönemin çetin koşullarına ayak uydurmak zorunda kalan yerlilerin ortalama ömrü 25 yılı geçmiyordu. Denizin balıkla dolu olması, bir çevre felaketiyle karşı karşıya olmamalarına karşın yerlilerin ölü oranı çok yüksekti. Yeni doğan çocukların neredeyse dörtte birinin henüz bir yaşına gelemeden öldüğü biliniyor. Yaşayanlarınsa neredeyse üçte biri, kemiklerine zarar veren enfeksiyonlar nedeniyle ölmüş. Bölgede bulunan mumyalar, aslında Chinchorroların yaşamları kadar ölümlerine ve ölü gömme geleneklerine de ışık tutuyor. Bölgede bulunan üç tür mummya zamanla gömme geleneklerinin nasıl farklılaştığını da gösteriyor. Birinci tür mumyalar sanki hiçbir işlem yapılmamışçasına açıkta ve daha ilkel görünümlü. Bunların en eski türden mumyalar olduğu görülüyor ve doğal mumyalar olarak da adlandırılıyorlar. İkinci tür mumyalardaysa ölenlere daha özenli işlemler yapıldığı ve yapay olarak çeşitli malzemelerin kullanıldığı, sözgelimi, cesetlerin içinden organların çıkarıldığı ya da yüzlerin, bedenlerin koruyucu malzemelerle kaplandığı görülüyor. Bu işlemler sırasında iç organlar çıkarılıp yerlerine çeşitli kurutulmuş bitkiler yerleştiriliyor, ölen kişinin bedeni bir çamur tabakası ve siyah manganezle kaplanıyordu. Kişilerin

yüzündeyse göz ve ağız için düğme benzeri eşyalar konuyordu. Üçüncü tip mumyalarsa çeşitli işlemlerden geçirildikten sonra kilden yapılmış kılıfların içinde saklanmış. Bu bulgular Chinchorro halkının çanak-çömlek öncesi dönemden başlayarak ölü gömme geleneklerine sahip olduğunu sonradan kil kılıflarla birlikte çanak-çömlekleli döneme geçiş yaptıklarını gösteriyor.

Bölgede uzun yıllardır kazılar yapılıyor; bununla birlikte hâlâ açığa çıkarılmamış mummya bölgeleri olduğu düşünülüyor. Zaman zaman yeni bir bina yapmak amacıyla başlanan inşaatların temel kazıları sırasında da çeşitli mumyalar bulunduğu olmuş. Bu nedenle bölgede yeni keşifler yapılması bekleniyor.

Gün ışığına çıkarılan mumyalar, arkeoloji dünyasının ilgisini çeken oldukça önemli keşifler. Bununla birlikte yöredeki mummya kültürü yalnızca kazı bilimcilerin ilgisini çekmiyor. Kimi bedenlerin binlerce yıla dayanıp günümüze kadar gelmesi biyologlar için de ilgi çekici. Arica'da kazı bilimci Bernardo Arriaza'yla birlikte çalışan Karl Reinhard kendini bir arkeoparazitolog olarak tanımlıyor. Çalışma alanı arkaik çağlardan kalan parazitler. Onlarca yıldır Amerika kıtasının parazit barındırmayan sağlıklı bir bölge olduğu düşünülüyordu. Burada hastalığa neden olan parazitlerin, keşifler sırasında eski dünyadan Amerika'ya taşındığı kanısı vardı. Eski dünya dediğimiz, Asya, Avrupa ve Afrika'da koyun, inek gibi hayvanların evcilleştirilmesi, tarım alanlarının sulanması gibi dönemlerde çeşitli parazitler insanlara geçmişti. Bununla birlikte genel kanı, antik çağlarda Bering Boğazı yoluyla Amerika'ya geçmiş göçmenlerin bu pa-

razitlerin neden olduğu hastalıkları geride bıraktıkları, beraberlerinde Amerika kıtasına taşımadıkları yönündeydi. Alaska'nın çetin doğal koşullarının, parazitler için soğuktan yapılmış bir kalkan olduğu düşünülüyordu. Reinhard'ın Chinchorro mumyaları üzerinde yaptığı çalışmalardaysa bunun istisnaları olabilecek vakalara rastlandı. Kimi parazitler soğuk kalkanını aşarak Amerika'ya, İspanyol kâşiflerden çok önce gelmiş olması muhtemeldi. Mumyaların gösterdiği yalnızca bu değil. Anlaşılan Chinchorro halkının yüksek ölüm oranlarına neden olan şeylerden biri de yöreye has parazitler. Güney Amerika'nın ilk sakinleri, göç yoluyla beraberlerinde getirdikleri parazitlerin yanı sıra, yerleştikleri bölgeye has yepyeni türlerle de karşılaşmış ve onlardan etkilenmişler.

Arica'da çalışmalar sürdükçe Chinchorro mumyaları ve onların kültürü hakkında daha pek çok bulgu ortaya çıkacak. Onların ölümlerini neden mummyaladıklarıysa şimdilik kuramlarla açıklanıyor. Öteki dünya ya da ölümle ilgili inançları onları mummyalarını bir sanat eserine dönüştürmeye itmiş olmalı. Belki de mummyalamayı, uzun bir yaşam şansı bulamayan insanları için ikinci bir şans olarak görüyorlardı. Kazı bilimciler Chinchorro halkındaki eşitlikçi yapıya dikkat çekiyor. Eski Mısır'da yalnızca soyluların ve yüksek memurların mummyalandığını hatırlayalım. Güney Amerika'nın bu balıkçı halkıysa, bedenleri geleceğe taşıma hakkını her bireye veriyordu.

Gökhan Tok

Kaynaklar:
<http://www.nhm.org/research/anthropology/Pages/chinchorro/>
http://en.wikipedia.org/wiki/Chinchorro_Mummification
http://www.gradewinner.com/p/articles/mi_m1511/is_v7/ai_4376707#continue
<http://www.geocities.com/myessays/arica.htm>
<http://www.archaeology.org/online/features/chinchorro/>